

EGIPTOVSKI OTROCI IN NJIHOVE VARUŠKE *ALEKSANDRINKE*

Daša Koprivec

167

IZVLEČEK

V prispevku avtorica predstavi pomemben segment ženske delovne emigracije z Goriške v Egipt v 19. in 20. stoletju, in sicer varovance slovenskih varuš v Egiptu. Zanje se je v slovenskem prostoru uveljavil izraz *aleksandrinke*. Avtorica predstavi različne skupine varuš: poročene matere, samske ženske in mlada dekleta; predstavi spomine varovancev na svoje varuške, spomine varuš na varovance in prisotnost varovancev v zavesti potomcev aleksandrink. Predstavi, kako so se stiki med varovanci in njihovimi varuškami ohranili vse v današnji čas in, na drugi strani, kako se stiki med varovanci in potomci aleksandrink v današnjem času na novo vzpostavljajo. Avtorica predstavi dognanja in gradivo iz svojega etnografskega raziskovanja na Goriškem od leta 2005 do 2008.

Ključne besede: izseljenstvo, ženske, Goriška, Egipt, aleksandrinke, varovanci, potomci, pričevanja, spomini

ABSTRACT

The article presents a special segment of women's economic migration from Goriška to Egypt in the 19th and 20th centuries – the charges of the Slovene nannies in Egypt. The name commonly used in Slovenia for these women is *aleksandrinke* – Alexandrian women. The article presents the different groups of nannies: married women single women, and young girls; it then describes the charges' memories of their nannies, the nannies' memories of their charges and the presence of the charges in the awareness of the descendants of the Alexandrian women. It then relates how contacts between the charges and their nannies have been maintained to the present day and, on the other hand, how contacts between the former charges and the descendants of the Alexandrian women are newly established in the present. The article is based on the findings and material from the research the author carried out in Goriška from 2005 to 2008.

Keywords: emigration, women, Goriška, Egypt, Alexandrian women, charges, descendants, stories, memories

Metodološki okvir raziskave

Raziskovanje migracij *aleksandrink* konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja, poglobljanje v vedenje o tem migracijskem pojavu z Goriške v Egipt, je poglobljanje v zelo kompleksno shemo ekonomskih, socialnih, družinskih in drugih odnosov, čustev, spominov in ohranjene materialne dediščine, vse hkrati, kajti vse te sfere so tesno prepletene med seboj. In tako je tudi pri raziskovanju in pri razmišljanju o varovancih *aleksandrink*.

168

Varovanci pravzaprav niso zelo prisoten del pogovora o *aleksandrinkah*, bolj so v ospredju razlogi za njihova odhajanja in razmere v družinah, ki so jih *aleksandrinke* pustile za seboj doma. Tekom svoje raziskave pa sem vse bolj ugotavljala, da obstajajo v razmerjih do varovancev številne specifične podrobnosti, ki se kažejo na več ravneh. V prispevku bom zato spregovorila o varuškah, o varovancih in o tem, kako so slednji ostali prisotni v življenju svojih varušek tudi po tem, ko so se vrstile domov.

Najprej je potrebno spregovoriti o tem, da so bile varuške treh vrst: prve, ki so bile poročene matere, druge, ki so bile vse življenje samske, in tretje, ki so to delo opravljale kot mlada dekleta pred poroko. Pri tem se bom naslonila na ustna pričevanja varovancev, varušek in njihovih potomcev, na pisno gradivo (pisma, napisani spomini in pričevanja) in na ohranjeno materialno kulturno dediščino, ki jo potomci *aleksandrink* od leta 2006 predstavljajo v obliki krajevnih razstav ali jo hranijo na svojih domovih. Preteklo obdobje življenja v Egiptu, ki ga v svoji raziskavi zajemam, je čas od leta 1922 do leta 1958, to je čas, do katerega spomini potomcev *aleksandrink* na varovance njihovih mam in non še sežejo in so mi o njih lahko osebno pričali; za pričevanje o njihovih ohranjenih stikih danes pa zajemam obdobje od leta 2005, ko sem tovrstna razmerja v svoji raziskavi lahko neposredno raziskovala in opazovala.

Najbolj prisotna podoba *aleksandrinke* v naši občini zavesti je podoba poročene matere, zlasti dojilje; in ta lik se na različnih ravneh tudi najbolj ohranja. Zanje prevladuje mnenje, da so v Egiptu žalovale za svojimi otroki, ki so jih pustile doma, ko pa so se vrstile domov, so pogrešale svoje varovance, na katere so se čustveno navezale v Egiptu.¹ To poglavje je zelo kompleksno, prav zaradi močnega čustvenega naboja v spominih potomcev *aleksandrink*; je pa z raziskovanjem varovancev tudi najtesneje povezano, saj so matere odhajale od svojih otrok, da so lahko dojile varovance. S tem poglavjem so povezane številne življenjske zgodbe, ki smo jim priče še danes. To so spomini otrok *aleksandrink*, ki so kot dojenčki ostali brez mater in v oskrbi drugih ljudi, kar vključuje tudi to, da so jih dojile druge ženske. Njihove usode so bile različne: nekatere so matere rodile doma in po dveh ali treh mesecih odšle za dojilje v Egipt, lahko pa so bili rojeni tudi v Egiptu in so jih matere mesec ali malo več po porodu poslale v oskrbo domov. Gre za boleče zgodbe, o katerih pa potomci *aleksandrink* danes že lahko govorijo.² Na podlagi svoje raziskave ugotavljam, da se je prav o dojenju tujih otrok doma še dosti

¹ Povzeto po besedilu na razstavi *V spomin aleksandrinkam*, v Prvačini 2007.

² Ena takšnih zgodb je bila javno predstavljena na otvoritvi lokalne muzejske zbirke z naslovom *V spomin aleksandrinkam*, v Prvačini julija 2007, in tudi na sami razstavi. Strinjam se z mnenjem, da imajo takšni dogodki v skupnosti tudi pomembno skupnostno terapevtsko vlogo. Povzeto po Ingi Miklavčič - Brezigar; Koprivec: TZ 10 (2008).

težje govorilo kot pa o dojenju aleksandrink njihovih varovancev v Egiptu. Vendar je bilo takšnih usod otrok aleksandrink od leta 1922 dalje veliko in tudi pričevalcev je še dosti. Prav zaradi te številnosti lahko postavim hipotezo, da je bilo dojenje doma organizirano, kar je bilo pravzaprav nujno za delovanje sistema odhajanja mladih mater za varuške v Egipt. Vanj so bile vključene sorodnice ali druge ženske v vasi, ki so poleg svojega otroka dojile še otroka ženske, ki je morala iti za zaslužkom v Egipt. "*So jih dale v dobre roke, ne,*" mi je dejala pripovedovalka, ko je imela v mislih odhajajoče matere za dojilje v Egipt.

Migracije aleksandrink sodijo v tisto področje delovnih migracij v drugi polovici 19. in v prvi polovici 20. stoletja, ki je zahtevalo ločeno življenje migrantov od svojih družin; in čeprav ta pojav, gledano primerjalno, ne pomeni izjeme v primerjavi z nekaterimi drugimi emigrantskimi procesi v Evropi v tedanjem času (glej na primer Valetov 2008), je bil na ravni vsakokratne družinske izkušnje vendarle izjemen, ker je šlo za tako veliko spremembo v družinskem življenju in ker je vsaka družina ločitev doživljala in preživljala na njej specifičen način (George Sheba 2005), kar želijo zajeti tudi etnografske raziskave.

V pričujočem prispevku želim dati mesto tudi tistim varuškam, ki niso bile poročene in niso imele otrok in so varovale otroke bodisi kot samske ženske ali pa kot dekleta. Nekatere med njimi so ostale samske celo življenje in so pri eni družini ostale tudi več kot dvajset let. Nekatere so se vrnile domov na Goriško, se tam poročile in po poroki spet prihajale v Egipt, ali pa tudi ne. Skupni imenovalac njihovim zgodbam je pravzaprav *zelo velika raznolikost v življenjskih poteh aleksandrink*. Nekaterim je življenje z družino varovancev pomenilo pozitivno izkušnjo in popolno vključenost v družino delodajalca, kar je po več kot dvajsetletnem skupnem življenju tudi razumljivo; spet druge so prišle le za tri leta in so hrepenele po svojih doma ter se želele vrniti. Varovanci aleksandrink so pomembni za nadaljnje raziskave, saj so bili najpomembnejši del življenja aleksandrink na "drugi strani", to je tam, kjer so opravljale svoje delo in tudi živele svoje življenje. Prav pri aleksandrinkah gre za to, da njihovo delo ni bilo samo zaposlitev v klasičnem ekonomskem pogledu te kategorije, ampak, da je začetek njihovega dela pomenil tudi drastično prekinitev z načinom življenja pred odhodom v Egipt. Pri tem je bila zelo pomembna časovna dimenzija, saj so aleksandrinke kot dojilje ali varuške odšle od doma za več let. Tri leta je bila tista minimalna doba, za katero se je "splačalo" odti, da je dekle ali ženska lahko nekaj zaslužila. Zelo pogosta so bila petletna obdobja, nato devetletna; lahko pa se je bivanje varuške pri družini raztegnilo tudi na petnajstletno odsotnost z doma. Znani so primeri, ko so aleksandrinke ostale v Egiptu celo 37 ali 45 let ter šele po Sueški krizi leta 1956 zapustile Egipt in se vrnile na Goriško.³

Delo slovenskih varuš in dojilj je potrebno vključiti v kontekst različnosti poklicev, ki so jih naše ženske opravljale v Egiptu. Prav tako je pomembna časovna komponenta. Pričevanja potomcev aleksandrink o njihovih mamah in nonah *dojiljah* so vezana pretežno na čas pred prvo svetovno vojno pa nekako tja do leta 1925, ko so ženske še precej pogosto odhajale za dojilje. Že konec dvajsetih let 20. stoletja pa so odhajale vedno

³ Koprivec: TZ 1–15 (2005–2008).

Naslovnica vabila na razstavo *V spomin aleksandrinkam*, ki je bila na ogled v knjižnici v Novi Gorici od 20. maja do 10. junija 2008, v organizaciji Društva za ohranjanje kulturne dediščine aleksandrink Prvačina.

manj in predvsem šele, ko so njihovi otroci že dopolnili dve ali tri leta, tako da so se zaposlovale bolj kot varuške.⁴ Deloma to lahko povezujemo s koncem obdobja najhujše revščine, ki je Goriško zajela neposredno po prvi svetovni vojni, ko so ženske prijele za vsakršno delo in tako odšle tudi za dojljle v Egiptu. Četudi boleče, pa je bilo to delo v Egiptu najbolje plačano in za dojljle so v družinah delodajalcev tudi najbolje skrbeli. Zato tega dela tudi ni mogla dobiti vsaka. Proti koncu dvajsetih in v začetku tridesetih let 20. stoletja je najhujši ekonomski pritisk popustil, toda ženske so še vedno odhajale; a zdaj najpogosteje tiste, ki jim je na primer za posledicami prve svetovne vojne nekaj let po njej umrl mož (obolevali so za različnimi boleznimi, najpogostejša vzroka za smrt

⁴ Ibid.

mladih mož, starih okoli 30 let, pa sta bili pljučnica in jetika kot posledici dolgotrajne izčrpanosti in zastrupitev, ki so jih dobili tekom vojne) in niso našle drugega izhoda za preživetje družine kot odhod v Egipt. Otroke so pustile v varstvu materam ali taščam, same pa so si našle delo kot varuške, sobarice, kuharice. Bolj izobražene med njimi, ki pa so bile po večini samske in mlade, so našle delo tudi kot guvernante, družabnice in šivilje. Sredi tridesetih let 20. stoletja najdemo v Kairu in v Aleksandriji že veliko kompletnih slovenskih družin.⁵ Menim, da vsaj v tem obdobju ne moremo več govoriti o izključno ženskem izseljevanju s slovenskega etničnega prostora v Egipt, ampak slednje preraste v sobivanje različnih družin ali celo rodbin v Egiptu, ko so družinsko skupnost sestavljale none, njihovi poročeni otroci, vnuki iz različnih sorodstvenih vej, bratranci, sestrične, samske tete, strici itn. Uveljavili so se različni moški poklici kot šofer, mehanik, vrtnar, mlinar, delavci v avtomobilski ali naftni industriji, tudi kakšen uradnik se najde med njimi. V tridesetih letih že v marsikateri družini skrb za ekonomski standard prevzame moški; in po besedah informatork in informatorjev tudi slovenske ženske v Egiptu, ko so se poročile, niso več delale. Zaposlene so bile samo do poroke, kar je v kontekstu raziskovanja aleksandrink pomemben podatek.⁶ Omenjeno prakso pa je prekinila druga svetovna vojna. Slovenci v Egiptu, ki so večinoma prihajali iz Primorske, so bili tedaj večinoma italijanski državljani, Italija pa je bila v tej vojni nasprotnica Franciji in Veliki Britaniji, ki sta imeli protektorat nad Egiptom. Razmere zanje so se začele slabšati že ob napadu Italije na Libijo in Etiopijo, po letu 1940 pa so vsi slovenski fantje z italijanskim državljanstvom postali nezaželeni tujci. Tako rekoč vse slovenske moške v Egiptu, ki so bili italijanski državljani, so zaprli v t. i. zbirna taborišča. Toda tudi ko so jih izpustili, se niso vrnili domov; veliko se jih je vključilo v partizansko gibanje. Na slovenskih domovih v Kairu in v Aleksandriji so skrb za preživetje družine spet v celoti prevzele ženske, kot varuške, kuharice, sobarice, šivilje. Uveljavila pa se je še dodatna dejavnost, to je bilo oddajanje sob lastnega ali najetega stanovanja podnajemnikom, ki je vključevalo tudi skrb za njihovo prehrano. Do začetka štiridesetih let 20. stoletja so si slovenske družine v Egiptu namreč že toliko opomogle, da je marsikatera imela veliko stanovanje v nekakšnem svobodnem najemu. Stanovanje sicer ni bilo lastniško, plačevati je bilo potrebno skupne stroške v večji stanovanjski hiši, vendar so lahko dele stanovanja svobodno oddajali. Zato se je marsikatera žena odločila za to dejavnost. Seveda pa so v tem času za delo morale poprijeti tudi hčerke, celo tiste, ki so komaj končale osnovno šolo. Največkrat so našle delo kot varuške in se tudi priselile k družini varovancev ter tako razbremenile svojo primarno družino. Zanimivo je, da se je v začetku petdesetih let ta situacija ponovno začela spreminjati. Po pričevanju informatork iz tistih družin, ki so v Egiptu ostale tudi po sueški krizi, se pravi še do konca petdesetih let 20. stoletja, v tem obdobju ponovno nekako ni bilo *primerno*, da bi bila ženska zaposlena. Ena od informatork je pripovedovala, kako v tem obdobju očetu skoraj celo leto ni upala povedati, da dela. Oče si je v tistem času našel zaposlitev v Siriji in domov v Aleksandrijo je prihajal vsakih šest mesecev. Ob njegovem prvem obisku je pripovedovalka vzela dopust, da je bila lahko tisti teden očetove prisotnosti doma, da

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

ni ničesar opazil. Tedaj je bila stara blizu dvajset let in po končani administrativni šoli je opravljala delo tajnice v podjetju. Ob očetovem drugem obisku mu je kupila lepo pižamo in na njegovo začudeno vprašanje, ali ji je mama dala denar, mu je s težavo upala povedati, da se je tudi sama zaposlila. Oče je novico zelo težko sprejel.⁷ Zagovarjal je tradicionalne družinske vrednote in hčerini želji po zaposlitvi in izobraževanju ni želel ustreči, pač pa jo je videl v okviru zakonske zveze, brez ambicij po zaposlitvi. V začetku šestdesetih let 20. stoletja je zato hči s svojo željo po zaposlitvi, ki je bila tudi odraz želje po samostojnosti in po osebni uveljavitvi, ponovno trčila ob tradicionalne vrednote. Če se lahko izrazimo metaforično, so “v srcu ženskega zaposlovanja, v Egiptu” po ekonomski stabilizaciji družbe vsakokrat ponovno oživele tradicionalne družinske vrednote. In tudi v luči tega lahko morda bolje razumemo, kako težko je bilo v času velikih ekonomskih stisk moškim na Goriskem “posoditi” svoje ženske v produkcijske mehanizme “velikega sveta” (glej tudi Fuchs Ginnis 2005).

Fant in pupke v spominih njihovih varuš

Redko še lahko v današnjem času spremljamo odnos med varovancem in aleksandrino in se o njem neposredno pogovarjamo, kot to velja v primeru gospe Marije iz Bilj. Gospa, rojena leta 1912 v Biljah, ima za seboj zelo bogato življenjsko zgodbo. Od doma, v Egipt, je odšla že, ko je bila stara 18 let, razlog za njen odhod pa je bil ekonomski (o tem glej Koprivec 2006: 102). Šele po enainpetdesetih letih, leta 1982 se je ponovno za stalno vrnila v domačo hišo v Bilje. Večino časa je bila zaposlena kot sobarica pri različnih družinah v Aleksandriji. Delo sobarice se ji je tudi veliko bolj dopadlo kot delo varuške, pravi, saj “*Tiste, ka so imele otroke, so morale ponoč ustajat, ka otroc so ponoč jokali, ne. Pa tudi niso ble proste ob nedeljah, tiste, ka so ble za otroke, so ble proste ob četrtkih popoldan, men je blo pa všeč, da sem bla prosta ob nedeljah, kot so ble moje prjatelce, pa smo šle u cerku in tako, ne.*”⁸

Zadnjo zaposlitev je našla leta 1958 pri družini Sohyoun, v kateri je bil mož kirurg, po rodu Palestinec, žena pa je bila francoskega porekla, rojena v Egiptu. Spoznala sta se v Bejrutu, kjer se jima je leta 1958 rodila hči Nayra. Kasneje sta se preselila v Aleksandrijo, kjer se jima je leta 1960 rodil sin Karim. Gospa Marija je pri njih dobila zaposlitev kot sobarica. Pri družini je bilo zaposlenih pet oseb. Imeli so varuško, ki pa je bila Egipčanka, saj si je gospodar želel, da bi otroci znali arabsko. V 60. letih so bili v Egiptu že novi časi in jasno je bilo, da bo osrednja kultura ostala arabska in ne več evropska ali judovska, kot je to veljalo do leta 1952. Pri družini so bili še kuhar, šofer, vrtnar in Marija kot sobarica. Z njimi je Marija ostala polnih štiriindvajset let, živeli pa so skupaj v Aleksandriji, v Bejrutu in v Bostonu, ZDA. Pot jih je najprej vodila iz Aleksandrije v Bejrut, kjer je imel gospodar sorodnike, potem, ko se po političnem preobratu v Egiptu v Aleksandriji ni več počutil tako dobro. In Marija pravi:

“Za Evropejce je bilo takrat zelo kritično. Gospodar je delal v bolnici, ki je bila grška; ma prej so bile tiste 'uniformiranke', so ble vse Evropejke, ma pol je blo vse

⁷ Dokumentacija SEM: AO6-22.

⁸ Koprivec, Valentincič-Furlan: VHS 10-2007.

zamenjano, ne. Gospodar se tam ni počutu več prou, ni blo več zaupanja, za Evropejce je blo zelo kritično.”⁹

Leta 1970 so iz Bejruta odšli v ZDA. Gospo Marijo so povabili s seboj. Sprva ni bila preveč navdušena nad odhodom v Ameriko in ob tem je povedala: “*Kaj sem pa hotla, stara sem bila že skoro 59 let, več kot 35 let sem delala v Egipti in noben ni oblubu, da če bi pršla domov in da bi delala vsaj pet let tukaj, da bi dobila pokojnino. Gospodar je reku, 'Če ne boste zadovoljna, pridete nazaj'. In tako sem šla in sem delala do 70. leta starosti, veste. Sreča, da sem šla, drugači ne bi imela nikol te pokojnine. Ino, sem dobila majhno pokojnino, imam samo ameriško, veste.*”¹⁰

Po prihodu v Boston je družina Sohyoun zmanjšala število zaposlenega osebja, tako da je bila Marija varuška, sobarica in gospodinjska pomočnica v eni osebi. Varovanka Nayra je tedaj imela 12 let, varovanec Karim pa 10. Z njimi je ostala še nadaljnjih enajst let in pol. Pri svojih sedemdesetih pa je gospa Marija sklenila, da se vrne domov: “*Otroc so odrasli, so bli že samostojni, fant je že delal, punca se je imela za poročit...*”¹¹

Z otrokoma se je lepo razumela in pravi: “*Ti otroc so me mel prou za mamo, bi jst rekla. Sm dosti z njimi mela potrpljenja in to. Sej ne, da ni bla dobra mati, ma tako, so se zelo zelo navezali, ne. En na družga smo se ...*”; “*Fant me je mel še bolj rad kukr punca. Oba no. Samo s fantom smo se bl razumli, veste. To je značaj, ne. Smo se bl razumli.*”¹² In prav Karim jo je že večkrat obiskal na njenem domu v Biljah, nazadnje celo v marcu 2007, potem ko je minilo že petindvajset let od njenega odhoda od družine Sohyoun. Vezi se niso pretrgale. Nadaljevale so se z dopisovanjem ob vsakem njenem rojstnem dnevu in večjih praznikih, v nekaj zadnjih letih pa je dopisovanje bolj ali manj zamenjal telefon. Občasno jo pokličejo vsi družinski člani, varovanca Nayra in Karim pa tudi nekdanji gospodar in njegova žena. “*Še zmerej telefonira, še kar ne odneha ... in bomo zmerom v stiku,*” pravi gospa Marija. Družinske fotografije Nayre in Karima ter njunih otrok krasijo zdaj osrednji prostor Marijinega doma v Biljah.¹³

Izrazi, ki sem jih zasledila med varuškami tekom svoje raziskave, so bili *fant*, *punca*, *pupka*, *otrok*, izraza varovanci med njimi nisem srečala. Prav tako kot izraz *aleksandrinke*, prihaja tudi izraz *varovanci* iz dosedanjih raziskav, saj oba izraza lahko najdemo že v prvih delih Dorice Makuc (1993) in Inge Miklavčič - Brezigar (2002). Oba izraza sta se uveljavila kot termina, v pogovornih z informatorji pa sem ju zasledila zelo redko. Vsekakor ne v prvi generaciji, to je pri samih varuškah, pač pa pri njihovih vnukih in pravnukih.

Tako se tudi gospa Alberta iz Prvačine spominja svojih dveh *pupk*. Gospa Alberta se je leta 1944 zaposlila kot varuška pri družini Arslanyan, ki je bila armenskega rodu in je živela v Aleksandriji. Spominja se svojih varovank Anaiz in Lucy, tedaj sta bili stari šest let in pol in pet let. Alberta je tedaj imela 16 let in je že deset let živela v Aleksandriji. Kot šestletna deklica se je pridružila svojim staršem in postala v Aleksandriji članica

⁹ Ibid.

¹⁰ Koprivec: TZ 11 (2008).

¹¹ Koprivec, Valentinčič-Furlan: VHS 10 -2007.

¹² Dokumentacija SEM: AO5-13.

¹³ Koprivec: TZ 8 (2007).

Marija Černe in njen varovanec Karim Sohyoun, s katerim je bila od leta 1960 do 1982. Fotografirana sta ob njegovem obisku v Biljah marca 2007. (Iz družinskega arhiva M. Černe)

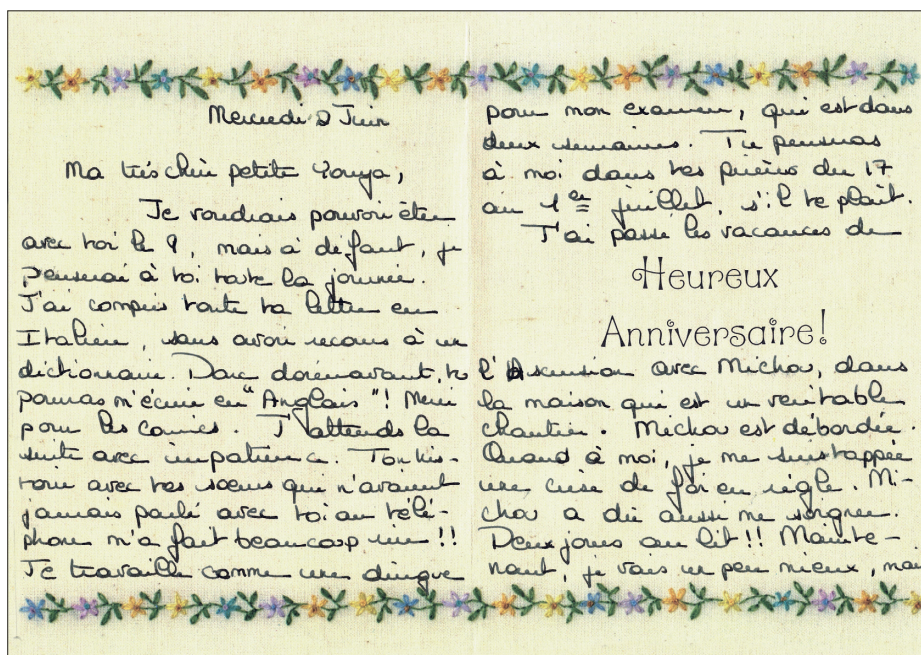
širše rodbine, saj je tam in v Kairu živelo in delalo več njenih sorodnikov. V Kairu je bila očetova mati, v Aleksandriji pa mamina mama, mamini dve sestri, očetova sestrična, nekaj Albertinih bratrancev in sestričen in še bi lahko naštevali.¹⁴ Alberta se je zaposlila po končani osnovni šoli. Delo varuške je bila njena tretja zaposlitev. To je bilo že v času druge svetovne vojne, njen oče je bil kot italijanski državljan v zaporu, skrb za družino je prevzela mama, ki je začela z oddajanjem sob velikega petsobnega stanovanja, ki so ga tedaj imeli v Aleksandriji. Vsak zaslužek je bil dobrodošel.

*“Sm si dobila službo, sm bla vzgojiteljica, za dve pupki, ko ta starejša ni mogla hodit v šolo, k je bla mal slabotna ... Onde sm bla po pol drugo leto pr njih, sm mela se u redi, so me spoštavali. Ino sm bla dokler nism šla domov.”*¹⁵

V družini Arslanyan so imeli tri otroke, poleg dveh punčk še fantka, ki je imel ob Albertinem prihodu osemnajst mesecev, vendar pa je imel svojo varuško. Alberta je bila zadolžena za varstvo obeh punčk. Čeprav je sicer živela v Aleksandriji, se je morala k družini priseliti, saj je bilo skupno življenje z družino in varovanci osnova dela varuške. Poleg tega pa je bilo to ugodno tudi za Alberto in njeno družino, saj je imela pri gospodarjih hrano, poskrbljeno pa je bilo tudi za njene druge osnovne potrebe; pravzaprav je svoji primarni družini prinašala samo zaslužek, ekonomskih skrbi v zvezi z njo pa niso več imeli. Alberta je svoj zaslužek dajala mami.

¹⁴ Koprivec: TZ 14 (2008).

¹⁵ Dokumentacija SEM: A07-07.

Ena od mnogih voščilnic, ki jih je od svojih varovancev prejela Marija Černe. (Iz njenega osebnega arhiva)

Svojega običajnega skupnega dne z varovankama pa se gospa Alberta danes spominja takole:

"Zjutro, kadar smo vstali, sm gledla, da so punčke se umile, sm jih preoblekla, ino polej, za frušteek sm gledala, da imaju, ino polej smo šle mal vn ... Smo šle u 'žardin', ne vem, kako bi rekla ..., u park, ja. Ino potlej smo pršli domov, je blo kosilo. Sm pazla, da smo jeli, jst sm jela s punčkami ... posebej. Inu ... zgodej popoudne smo imeli dve uri, k smo se učili, ne. Ino polej, nazaj pod noč smo šle ven."¹⁶

Delo ni bilo naporno in Alberta ga je z veseljem opravljala. Vendar leta 1946 se je odločila za odhod domov v Prvačino, kjer jo je čakala poroka s fantom, domačinom, s katerim sta se leta 1943 spoznala prav v Aleksandriji. Njenega dela kot varuške je bilo po letu in pol konec, pa vendar se obeh varovank še zelo spominja, čeprav je od tedaj minilo že dvainšestdeset let. Posebno starejše, ki je bila zaradi okvare vratne mišice potrebna še bolj potrpežljive in skrbne nege. Po prihodu domov je Alberta stike z družino Arslanyan kmalu izgubila, saj se je družina prav tako leta 1946 odselila v Ameriko.

Med varovanci slovenskih varušek zasledimo mnenje, da so bile tako priljubljene tudi zaradi tega, ker niso bile poklicne varuške, ki bi imele izdelana stroga pravila vzgoje in obnašanja, ki bi se jih bilo treba brezpogojno držati, ampak so to bila dekleta in žene, ki so se znale družinam in otrokom prilagoditi, ki so imele rade otroke in so znale delati z njimi (Hladnik - Milharčič 2008: 23). Tako kot v primeru Alberte, katere varuški sta

¹⁶ Ibid.

bili že tudi obe njeni noni, ena v Kairu in druga v Aleksandriji, nato pa še njena mati, je tudi sicer veljalo, da so bile slovenske varuške zaželene; in številne bogate družine so prosile tiste, ki so že imele slovenske varuške, naj jih pozovejo, da bi privabile v Egipt še svoje sorodnice, prijateljice, sosede. In število prihajajočih je intenzivno raslo, vse do leta 1935.¹⁷

Egiptovski otroci v zavesti potomcev aleksandrink

176

Varovanci so ohranjeni v spominih otrok aleksandrink, njihovih vnukov in pravnukov, pa tudi v širši sorodstveni in družinski mreži. Imena kot so Hamid, Lulu, Vito, Luciano, Roger, Mary, Fredy, Karim in druga, še živijo v družinah potomcev aleksandrink. Nekateri jih imenujejo kar *judiči*, srečala pa sem tudi druge, zanimive izraze, kot so *dojenci* in *egiptovski otroci*. Določena nadaljnja poimenovanja, kot so "razvajenček", "lumpa" in drugi izrazi, s katerimi se spominjajo varovancev svojih mam in non, odražajo tudi njihova čustva in vrednotenja. Otroci aleksandrink so jim dajali svoje nadimke, tako je Lulu postal v družini otrok svoje varuške "*Lulček, zaradi katerega mame ni domov.*"¹⁸ Včasih so varovanci – hote ali nehote – še dodatno posegli v usodo družine svoje varuške. Tako se je gospa Štefanija, hči aleksandrinke iz Batuj, spominjala, da se je mama po enajstletni odsotnosti že vrnila domov, trdno prepričana, da za stalno. Tedaj pa je v družini, pri kateri je služila, umrl eden od malih sinov in njegova mati je tako vztrajno prosila varuško, naj se vrne, vsaj za kratek čas, v uteho ostalima dvema sinovoma, da je Marija iz Batuj ponovno odšla v Egipt. Samo za nekaj mesecev, je bilo rečeno. Začetek druge svetovne vojne pa je njeno vrnitev prestavil za več let, saj potovanje iz Egipta v Evropo ni bilo več mogoče. Gospa Štefanija, katere mama je v Egiptu delala 21 let, se je tega spominjala takole:

*"Pol sem mela pa 13 let, ko je mama pršla. In tistikrat je mislna, da bo doma. Pol je pa tisti fant umrl, kamor je ona bla. In mama njegova je stalno prosila, pa sam za en mesec, pa sam za en mesec, da bi spet pršla dol ne. Pol sta se oče in mama zgleda pogovorila in je mama šla spet nazaj. Ampak pol je pa pršlo to, da je pršla vojska, da so morje zaprli, pa ni mogla it domov, je pršla šele '46. leta. Takrat sem bla pa jaz že stara mula."*¹⁹

V družinah potomcev aleksandrink se spominjajo, da so jih te imele včasih priložnost obiskati – kadar so spremljale družine svojih varovancev na poletni oddih v Evropo. Najpogostejši destinaciji sta bili Francija in Anglija, pa tudi Švica in Irska. Poleti, ko je bila v Kairu in v Aleksandriji huda vročina, so mondene družine odšle na oddih v razna evropska mesta – Benetke, Ženevo, Nico, Pariz. Z njihovimi otroki so potovale tudi varuške. Če so bile v dobrih odnosih z delodajalci, če so bili ti "usmiljeni in razumevajoči", so lahko iz Trsta, ki je bil izhodiščna luka teh potovanj iz Egipta v Evropo, skočile na kratek obisk domačih. Ti obiski so bili lahko veseli in razburljivi, če je prišlo domov dekle, lahko pa so bili prav travmatični in boleči, kadar je bila obiskovalka mati, ki je s seboj pripeljala tudi svojega varovanca, ki se ni niti za trenutek odlepil od

¹⁷ Dokumentacija SEM: AO8-08.

¹⁸ Koprivec: TZ 6 (2007).

¹⁹ Dokumentacija SEM: AO7-05.

Fredy Stern, ki ga je od leta 1928 do leta 1930 varovala Felička Peric iz Bilj. (Iz družinskega arhiva Nede R. Bric)

nje. Med temi obiski, praviloma opravljenimi v naglici, je bila mati razdvojena med svojim otrokom in varovancem; zato ni čudno, da so se zapisali v travmatično izkušnjo družinske zgodovine. O tem je pripovedovala tudi gospa Neda:

178

“Ta na sliki je Fredy. Ampak tale Fredy je bil, po mojem, tak razvajenček! In tle sta gospa in gospod in Fredy, majhen še, na Dunaju. In moja nona je bla tudi z njimi. In ko so se vračali domov, je bla nona u Trstu zgleda tko žalostna, ker je bla u Trstu in ni mogla it domov. In je gospa, ko je vidla, da je to tko, je rekla: 'Ah nč, pa pejmo mi u te Bilje!' So oni vsi šli u Bilje in so bli en teden al 14 dni tam. In to je pa ta slikca, ki je čist že raztrgana in uničena, ampak se mi zdi neprecenljiva, ker to je voz očitno, ne, in grejo čez Vipavo. In to je ona, ka drži Fredya in tole je boga Danila. Njena hči. Ampak ona drži oba “svoja” otroka, mislm, drži svojga in tega dojenca skupi ... In pol je nona pisala, kako grozn ji je blo, in tudi nono ji je pisal, kako je blo njemu hudo, ka jo je hči potem klicala ob vseh urah, tudi ponoči se je zbujala, in tako naprej.”²⁰

Čeprav gre za dogodek iz daljnega leta 1929, se je s svojo čustveno močjo in intenzivnostjo ohranil v družini Felicite Peric iz Bilj, ki je varovala Fredya v Aleksandriji od leta 1928 do leta 1930, še v tretji generaciji vse do danes.

Ta intenzivna prisotnost družinskega spomina spodbuja danes pripadnike tretje ali celo četrte generacije potomcev aleksandrink, da skušajo poiskati varovance svojih non, ki imajo danes tudi že vsi preko sedemdeset let. Četudi so se stiki povsem izgubili in jih ni že več desetletij, je bil internet tisti, ki je omogočil ponovno vzpostaviti medsebojne vezi. Mladi, ki znajo ravnati s spletnimi iskalniki, znajo zgolj na podlagi imen varovancev svojih non najti njihove naslove in vezi med varovanci in družinami aleksandrink vzpostaviti popolnoma na novi osnovi. Tretji ali četrti generaciji potomcev aleksandrink komunikacija v angleškem jeziku ne pomeni nobene ovire, kot to pomeni njihovim staršem. Jezikovni razvoj je namreč preskočil eno ali dve generaciji: aleksandrinke so bile tiste, ki so znale komunicirati v več jezikih, v angleščini, francoščini, italijanščini, nemščini; osnovnošolski sistem v Sloveniji je v petdesetih letih 20. stoletja njihovim otrokom določil srbohrvaščino kot tuji jezik in jih v splošnem znanju jezikov precej omejil, razvrednotil pa je tudi jezikovna znanja, ki so jih nazaj domov prinesle aleksandrinke. Tako so danes vnuki in pravnuki tisti, ki jih ženeta radovednost in želja po vzpostavitvi stika z drugo, drugačno kulturo, katere del so bile njihove none, in ki hkrati opravljajo tudi komunikacijsko vez med svojimi starši in varovanci svojih non. Varovanci aleksandrink se nad novimi stiki odzivajo pozitivno presenečeni in priznavajo, da tudi v njih na novo prebujajo številne spomine na Egipt, ki so ga morali v svoji mladosti nenadno zapustiti, in na varuške, ki so jim dajale ljubezen in vzgojo. Tudi za njih ti stiki prihajajo v “sentimentalnem času”, v obdobju starosti, ko so spomini na mladost vsak dan bolj prisotni.²¹

²⁰ Dokumentacija SEM: AO5–10.

²¹ Koprivec: TZ 15 (2008).

Odnosi med varovanci in njihovimi varuškami aleksandrinkami

Varuške so bile tesno povezane z družinami svojih varovancev. Pri njih so stanovale, jedle, vzgajale in bile ves čas prisotne. S svojimi varovanci so si delile tako rekoč vse ure dneva, pogosto so si z deklicami delile tudi sobo. Zjutraj so bile one tiste, ki so jih zbudile, umile, poskrbele za njihov zajtrk, jih spremile v šolo – če so bili že toliko stari –, jih po šoli počakale, poskrbele za njihovo kosilo, se popoldan z njimi učile, jih nato spremile v park, da so se igrali, nato spet poskrbele za njihovo večerjo, jih umile in pospremile k spanju. Če so si z varovanci delile sobo, so tudi večerne ure izkoristile za pogovore in vzgojo. Ali kot pravi v knjigi svojih spominov Ellis Douek, varovanec Marije Koron iz Batuj:

“Matere so bile nekoliko oddaljene in povezovali smo jih z boljšimi in pomembnejšimi stvarmi. Niso se ukvarjale s čistočo, straniščnimi zadevami ali z dnevnimi obroki. Niso imele opravkov z našimi napadi ihte ali z neprijetnostmi vsakdanjega življenja in nekatere izmed njih, tako so mi povedali drugi otroci, so bile skoraj vedno odsotne.” (Douek 2004: 39)

179

Varuška je v družino prinesla svoj značaj, svoje navade in svoje vrednote, zato je bil njen vpliv na varovance veliko bolj dolgoročen, kot se je morda sprva zdelo, da bi lahko bil. Postale so novi družinski član, ves čas prisoten, tudi deset, petnajst ali celo več kot dvajset let. Zato so pričevanja varovancev aleksandrink za slovenske raziskovalce še posebej pomembna, saj pomenijo dragocen vir informacij in pogled “z druge strani”. Pomembna so za raziskovanje tega, kaj so naše varuške prinesle v svet, kamor so odšle na delo, in kakšne sledove so tam pustile, saj so bile dosedanje etnološke raziskave usmerjene pretežno na to, kakšne vplive so prinesle s seboj nazaj domov.

Varuške so lahko na primer v družine nekatoliške veroizpovedi prinesle tudi svojo katoliško vero. Vnesle so novosti v prehrano, jedi iz Primorske, kot so njoki, polenta, jedi iz testenin, potico, katerih okusov in vonjev se nekateri varovanci aleksandrink spominjajo še danes. Nekatere so svoje varovance naučile italijanskega jezika in tudi slovenskih izrazov. Svoje varovance so spremljale na poti odrasčanja, zato njihov pomen ni bil samo v izpolnjevanju vsakodnevnih opravil, temveč se je njihova vzgoja zapisala tudi v psihološko podstat odrasčajočih otrok. O tem je na primer spregovorila tudi Claudia Roden, prav tako varovanka Marije Koron iz Batuj:

“Marija je nam otrokom dala čustveno in fizično varnost. Naša varuška je bila kot skala, na kateri je stala družina. Vedno je bila tam, vedno smo ji lahko zaupali, ji povedali vse ali jo spraševali stvari. Marija mi je vedno dajala občutek, da naj storim tako, kot sama čutim in verjamem. Podpirala me je, podpirala me je v tem, da se nisem kar strinjala z vsem.”²²

Pri svojem dosedanjem raziskovanju sem se najpogosteje srečala z varovanci v judovskih družinah, ki so jih vzgajale naše varuške, čeprav so te varovale tudi otroke v grških, armenskih in drugih družinah.²³ Claudia Roden in Ellis Douek izvirata iz

²² Dokumentacija SEM: AO8-03.

²³ Koprivec: TZ 1-15 (2005-2008).

Jožica Vetrh, nečakinja in Claudia Roden, varovanka Marije Koron, slovenske varuške v Egiptu. Marija Koron je bila pri družini v Kairu zaposlena od leta 1934 do leta 1956; Claudia Roden pa je njene sorodnike prvič obiskala v letu 2008. Srečanje je bilo ganljivo in prisrčno. Foto: Metka Tabaj, marec 2008. (Original hrani družina Tabaj, Nova Gorica)

judovske družine, ki je v Kairu, v predelu Zamalek, preživela več kot trideset let, preden so se leta 1956 tudi oni odpravili iz Egipta (zaradi že omenjenih družbenih in političnih sprememb v Egiptu v drugi polovici petdesetih let 20. stoletja) (Koprivec 2006). Od leta 1934 do leta 1956 je z njimi v Kairu živela tudi varuška Marija Koron, ki je bila ob svojem prihodu stara 32 let. Bila je že izdelana osebnost, samska in brez otrok in je nadaljnjih dvaindvajset let svojega življenja posvetila trem otrokom v družini Douek – Ellisu, Claudii in Zakiju. Zahvaljujoč zlasti Claudii in Ellisu, ki sta jo v svojih delih večkrat omenila (Claudia 1997; Douek 2004), je njeno ime postalo znano. Po njunem pripovedovanju je bila Marija močna osebnost, deloma tudi stroga in varčna (*“She was Prusish in a way”*). Svoja življenjska prepričanja je pogosto podajala v obliki pregovorov, ki so označevali njeno, kot se je izrazil Ellis Douek, življenjsko filozofijo. Rekla kot *“Morda je bolje tako, to je božja kazen”*, *“Kogar bog tepe, bog ljubi”*, *“Blagor ponižnim, ker bodo povišani”* in druga so pustila sledi v njegovem dojemljanju sveta tudi v obdobju zrelosti in še danes. O tem pravi:

“Marija je imela izdelano filozofijo, da se rodimo z enakimi količinama sreče in nesreče in da moramo z njima shajati v tem in v naslednjem življenju. Trpljenje in bedo je jemala kot nekakšna potrdila, ki jih bo mogoče unovčiti na sodni dan. To je pomenilo, da je pozdravila vsako nesrečno obdobje v svojem življenju, ker je prispevalo h končnemu obračunu. Vrsta manjših nesreč je bila celo idealna, ker so se vse štele v njeno dobro in hkrati nobena posamezna ni bila po svoje uničevalna. Čeprav se mi je njen način

soočanja z življenjem sčasoma zdel zabaven in sem jo poslušal z naklonjenostjo, lahko sedaj, ko gledam nazaj, v tem prepoznavam izvor pomembnega dela mojega lastnega pristopa k življenju. Tako domnevam, da je Marija zaslužna za nenadni val optimizma, skorajda zadovoljstva, ki me preplavi, kadar udari nesreča – vzgajala me je tako, da naj za vsak minus pričakujem nek plus, čeprav je ta v mojem primeru omejen na tuzemsko življenje, ker nimam potrebnih duhovnih dimenzij, da bi obračun odlagal v naslednje življenje.” (Douek 2004: 101)

Pričevanja varovancev aleksandrink so pomembna in zanimiva, ker z njimi – naj bodo pisna ali ustna – postane celotna zgodba o naših aleksandrinkah na neki način bolj resnična. Ko iz njihovega pripovedovanja slišimo podobno, kar smo doslej spoznavali pretežno iz pričevanj aleksandrink, se pripovedi obeh združujejo v nekakšno skladno celoto. Zato sem tudi gospo Claudio v pogovoru povprašala o njenem tipičnem dnevu v otroštvu, ki ga je preživila pod varstvom svoje varuške Marije:

181

“Najprej je bila seveda šola. Hodila sem v angleško šolo v Heliopolisu, ki je bil takrat še v puščavi. Po nas je prišel avtobus in nas je vse pobral na postajališču, ki je bilo blizu našega doma. To je bil šolski avtobus in Marija nas je peljala dol s šolskimi torbami in z vsem in z nami počakala na avtobus. Potem smo se odpeljali in ko smo se vrnili, po navadi okrog ene ure, nas je pričakala na postajališču. Popoldne nam je pripravila čaj in hrano in potem smo se igrali. Staršev po navadi ni bilo doma, oče je bil v službi, mama pa s prijatelji ali v klubu in vedno je imela neke aktivnosti. Ko smo bili še zelo mladi, smo bili kar divji. Res smo bili kar divji otroci in mislim, da je Marija imela težave zaradi nas. Bilo mi je žal zaradi tega, ker tega nisem hotela. Obešali smo se na vse mogoče stvari in metali stvari z balkona ali se prepirali z drugimi stanovalci. Bila je posebna stavba z velikimi balkoni. Večino časa smo preživeli na balkonu, tam smo se igrali. Imeli smo veliko bratrancev in sestričen, ki so živeli v bližini in vsi so hodili k nam. Marija je bila del te naše velike, razširjene družine. Mislim, da je imela polne roke dela z nami.”²⁴

Varovanci torej lahko pričajo o svoji vsakokratni dnevni izkušnji bivanja z varuško, vendar pa tudi o drugih dimenzijah skupnega življenja. Spregovorijo o odnosih v družini, o odnosu med materjo in varuško, pa tudi o lastnem lovljenju ravnotežja v čustvenem razmerju do matere na eni in do varuške na drugi strani, kar se je pogosto pokazalo za zelo zapleteno:

“Včasih sem se čutil razdvojenega med tema dvema ženskama, med svojo materjo in mojo varuško Marijo, ker sem ju imel rad obe in v svojih mislih sem se skušal izogniti temu, da bi se izneveril eni na račun druge. Še celo danes, v svojih mislih in v spominih, čutim nujno, da bi ohranil ravnovesje v presežku ljubezni in naklonjenosti do ene in do druge.” (Douek 2004: 39)

Varovanci spregovorijo o zelo raznolikih skupinah Judov v Aleksandriji in Kairu. Nekaj te raznolikosti zasledimo že v pričevanjih aleksandrink in njihovih potomcev, ki te razlike označujejo s služenjem pri judovski družini z angleškim potnim listom, pri judovski družini s francoskim potnim listom, pa pri judovski družini, v kateri se

²⁴ Dokumentacija SEM: AO8-03.

je *govorilo* špansko, nemško, francosko, angleško, katalonsko, portugalsko, grško, armensko, odvisno pač od tega, pri kateri družini je bila varuška zaposlena²⁵. Iz tega lahko sklepamo na raznolikost teritorialnega izvora judovskih družin, ki so po letu 1860 začele intenzivno prihajati v Egipt. Egipt, ki je po državljski vojni med severnimi in južnimi državami Severne Amerike in po izgradnji Sueškega prekopa zasedel mesto svetovnega pridelovalca bombaža in trgovanja z njim, je v tem času pritegnil tudi množico pridelovalcev in trgovcev (Egipt 1997: 931–933). Kairo je bil trgovsko središče in center trgovine med vzhodom in zahodom, poleg bombaža so bili trgovsko blago tudi kava, čaj, porcelan itd., Aleksandrija pa je bila kot mediteransko mesto z ugodnejšo klimo, najbolj ugodna za življenje, in pomembno sredozemsko pristanišče.²⁶

182

Prav varovanci, ki so sami izhajali iz takšnih družin, so pomembni pričevalci etnične in kulturne raznolikost v Egiptu v obdobju od 1860 do 1960. V tem obdobju so v Egiptu živeli številni narodi, Francozi, Nemci, Angleži, Italijani, Slovenci, Egipčani, Kopti, Grki, Armenci, Sirci, Turki, Libanonci, Afričani in raznolike judovske družine. Te so se v različnih obdobjih priselile v Egipt iz Anglije, Francije, Italije; iz Španije in Portugalske že v času inkvizicije; po razpadu Otomanskega cesarstva pa zlasti iz Turčije, iz Balkanskih držav pa tudi iz Rusije in Poljske itd. V to raznoliko skupnost so sodile tudi slovenske varuške; in prav tako angleške, francoske, grške, italijanske in egipčanske. Zanimivo je, da so se na podlagi svojega porekla tudi družile in grupirale, česar se Claudia Roden spominja z naslednjimi besedami:

*“Ko smo bili še majhni, smo vsak dan hodili v park, v 'Grotto Gardens'. Tja so prihajale vse različne varuške in se po skupinah namestile v različnih delih parka. Vse Slovenke so sedele v velikem krogu in mi malčki smo bili v sredini, tako da nismo mogli uiti.”*²⁷

Prav tako kot pri potomcih aleksandrink si pomagamo ustvariti sliko o življenju njihovih varovancev na podlagi njihove leposlovne in strokovne literature, in prav tako so še posebno dragocena njihova neposredna pričevanja, kadar imamo možnost in priložnost priti do njih. Pomembne so komunikacije med varovanci, v katerih se spominjajo svojih varuš, ki pa jih ne poimenujejo z izrazom *aleksandrinke*, saj je bil ta izraz domišljen v slovenskem prostoru, ampak na primer z angleškim izrazom “*Slovenian nunnies*”, pa tudi “*Yugoslav-Italian nanny*” (Roden 1997: 3), “*Les Cairenes*” (Hladnik - Milharčič 2008: 21), itd.

Imeti varuško je bilo v tistih družinah normativ. Številne družabne aktivnosti so se namreč odvijale v imenu sklepanja poslov, pri čemer sta sodelovala oba roditelja, ki sta bila zato precej zaposlena in pogosto odsotna. Tako so temeljno funkcijo vsakdanjih opravil in skrbi za otroke prevzele varuške. In varovanci so večkrat poudarili, da se ne spomnijo niti enega dneva v otroštvu brez varuške. Med varovanci in varuškami so se vzpostavile močne čustvene vezi, ki jih varovanci tudi označujejo z besedami kot:

²⁵ Koprivec: TZ 1–15 (2008).

²⁶ Delno povzeto tudi po predavanju raziskovalke in prevajalke Barbare Skubic, predavanju z naslovom *Od gradnje do krize: Sueški prekop, oblikovanje egipčanske države in kaj so tam čez počele Slovenke*, ki je bilo organizirano v okviru festivala Egipt v Ljubljani, v Cankarjevem domu 5. marca 2008.

²⁷ Dokumentacija SEM: AO8–03.

*“Moja varuška mi je bila kot mama. Bili smo pravzaprav njeni otroci.”*²⁸ Na te vezi pa niso pozabile niti varuške, ko so se vrnile domov, saj se jih spominjajo še celo njihovi potomci mnogo let kasneje, kot na primer v družini pranečakinje Marije Koron, v kateri sem se pogovarjala v času obiska Claudie Roden: *“Teta je imela te otroke ko za svoje, se jih je dostikrat spominjala in jih omenjala.”*²⁹

Politična in gospodarska sprememba v Egiptu v začetku petdesetih let 20. stoletja je za evropske in judovske družine prišla pravzaprav zelo hitro in nepričakovano, po besedah informatorjev nihče ni bil pripravljen na tako radikalen politični rez in na tako veliko spremembo v življenju. Spremembe je sicer napovedovala že ustanovitev Izraela leta 1948, s katerim je Egipt takoj stopil v vojno in tudi prepovedal vsako trgovanje skozi Sueški prekop s to državo, pa vendar tega v vsakdanjem življenju ni bilo tako močno čutiti. Odločilni sta bili nato še leti 1952 in 1956; prvo zaradi t. i. egiptovske revolucije, ki je vzpostavila samostojno egiptovsko državo s predsednikom Naserjem na čelu, kar je pomenilo konec dotedanjemu angleškemu protektoratu nad Egiptom, ter v letu 1956 vojaški napad Izraela, Anglije in Francije na Egipt, zaradi nacionalizacije Sueškega prekopa, ki ga je Egipt podpržavil, se pravi izločil iz angleške nadoblasti. Zaradi vojne napovedi in vojne so morali vsi tujci, ki niso imeli egiptovskega državljanstva, zlasti pa tisti z angleškim in francoskim, Egipt zapustiti, njihovo premoženje pa so nacionalizirali. Tako je bilo v večini primerov tudi konec skupnemu življenju naših varuš in varovancev, v manjšem številu so Egipt zapustili skupaj, se pravi, da so naše varuške lahko ostale pri istih družinah. Ker so gospodarjem v večini primerov premoženje zaplenili, so se tudi oni podali v negotovi svet in v takšni situaciji se niso odločili vzeti služinčad s seboj. Potem, ko so si v tujini opomogli, če so si, so poiskali in zaposlili novo osebo. Tako slovenske varuške kot družine, pri katerih so delale, so se odselile po vsem svetu, v Avstralijo, Kanado, Brazilijo, Argentino, ZDA, pa tudi v evropske države, na primer v Italijo, Francijo, Veliko Britanijo, Švico, Belgijo; nekaj slovenskih družin je prišlo tudi v tedanjo Jugoslavijo, zlasti na Goriško; judovske družine so se v poleg zgoraj naštetih držav odselile tudi v Izrael, v nekatere azijske dežele itd. *“Skopnel je naš skupni svet, in vse se je dogodilo tako hitro,”* je dejala Claudia Roden (Hladnik - Milharčič 2008: 22).

Tudi zaradi tega, ker skupnega življenja naših varuš in njihovih varovancev ne moremo več neposredno opazovati, so spomini, pisma in v manjši meri ohranjena materialna kultura tisto, kar priča o nekdanjem skupnem življenju v Egiptu. Našteto je pomembno za spoznavanje življenja v Egiptu, v multietnični in multikulturni skupnosti, v prvi polovici 20. stoletja, s posebnim poudarkom na vprašanju, kakšen je bil tamkajšnji položaj slovenskega prebivalstva. In to je pot za nadaljnje raziskovanje enega pomembnih emigracijskih tokov, ki so zajeli slovensko etnično ozemlje od druge polovice 19. stoletja naprej.

²⁸ Koprivec: TZ 1–15 (2005–2008).

²⁹ Dokumentacija SEM: AO8–05.

LITERATURA

BARBIČ, Ana; MIKLAVČIČ - Brežigar, Inga

1999a Domestic work abroad : a necessity and an opportunity for rural women from the Goriška borderland region of Slovenia. V: *Gender, migration and domestic service*. London, New York : Routledge. Str. 164–177.

1999b Občasne migracije podeželskih žena na Goriškem : gospodinjstvo delo v tujini – nuja in priložnost nekoč in danes. *Glasnik SED* 39, št. 3–4, str. 39–48.

BRIC, Neda R.

2005 *Trieste–Alessandria EMBARKED : storija od lešandrink*. Ljubljana : Maska produkcija.

DOUEK, Ellis

2004 *A Middle Eastern affair*. London : Peter Halban Publishers.

EGIPT

1997 Egipt. V: *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: DZS. Str. 931–933.

FUCHS Ginnis, Rachel

2005 *Gender and poverty in nineteenth-century Europe*. Cambridge : Cambridge University Press.

GEORGE Sheba, Mariam

2005 *When women come first : gender and class in transnational migration*. Berkeley, Los Angeles, London : University of California Press.

GERHARD, Ute ... [etc.] (ur.)

2005 *Working mothers in Europe : a comparison of policies and practises*. Cheltenham, Northampton : Edward Elgar.

HENSHALL Momsen, Janet (ur.)

1999 *Gender, migration and domestic service*. London, New York : Routledge.

HLADNIK - Milharčič, Ervin

2008 Claudia Roden, pisateljica: otroštvo sem preživela na otoku sredi Nila. *Dnevnik* 58, št. 56 (8. 3. 2008), str. 20–23.

KALC, Aleksej

2002 *Poti in usode : selitvene izkušnje Slovencev z zahodne meje*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko ... [etc.]

KOPRIVEC, Daša

2006 Aleksandrinke – življenje v Egiptu in doma. V: *Etnolog* 16, str. 97–115.

MAKUC, Dorica

1993 *Aleksandrinke*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba.

MIKLAVČIČ - Brežigar, Inga

2002 Aleksandrinke. V: *Aleksej Kalc: Poti in usode : selitvene izkušnje Slovencev z zahodne meje*. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. Str. 65–68.

2008 *V spomin aleksandrinkam*. Zloženka. Nova Gorica : Društvo za ohranjanje dediščine aleksandrink Prvačina.

MURŠIČ, Rajko

2004 Etnologija s čustvi – pogled s strani. V: *Etnolog* 14, str. 49–62.

PERCO, Daniela

2002 *L'emigrazione delle balie da latte dalle Prealpi venete*. Belluno : Museo etnografico della provincia di Belluno.

PUHAR, Alenka

1982 *Prvotno besedilo življenja : oris zgodovine otroštva na Slovenskem*. Zagreb : Globus.

RODEN, Claudia

1997 *The book of Jewish food*. New York : A. A. Knopf.

VALETOV, Timur

2008 Migration and the household : urban living arrangements in late 19th- to early 20th- century Russia. V: *History of the family* 13. London: Elsevier, str. 163–177.

VIRI

AO

Audio kasete: Kustodiat za slovenske izseljence in zamejce SEM: 2005–2008 (Daša Koprivec).

TZ

Terenski zvezki: Kustodiat za slovenske izseljence in zamejce SEM: 1–15 (Daša Koprivec).

BESEDA O AVTORICI

Daša Koprivec, mag. etnologije in univ. dipl. sociologinja kulture, muzejska svetovalka, zaposlena v Slovenskem etnografskem muzeju. Njeno temeljno področje delovanja je evidentiranje, hranjenje in raziskovanje kulturne dediščine slovenskih izseljencev. Sodeluje pri več pomembnih projektih: *Stanje arhivskega in muzejskega gradiva med slovenskimi izseljenci v Nemčiji*; *Tradicija ročnih del kot odraz ohranjanja in spreminjanja slovenske identitete v Avstraliji*; *Prisotnost in vrednotenje dediščine aleksandrin v življenju njihovih potomcev*. Od leta 2002 je članica AEMI (Association of European Migration Institution). Od leta 2004 je tudi urednica znanstvene periodične publikacije *Etnolog*.

ABOUT THE AUTHOR

Daša Koprivec has an MA in ethnology and BA in sociology of culture. She is a museum adviser employed with the Slovene Ethnographic Museum. Her basic field of work is the documentation, preservation, and research of the cultural heritage of the Slovene emigrants. She currently participates in several projects: *The condition of archival and museum material among the Slovene emigrants in Germany*; *The tradition of needlework as a reflection of the preservation and transformation of the Slovene identity in Australia*; *The presence and consideration of the heritage of the Alexandrian women in the lives of their descendants*. She has been a member of AEMI (Association of European Migration Institutions) since 2002, and has been editor-in-chief of the scientific periodical *Etnolog* since 2004.

185

SUMMARY

THE EGYPTIAN CHILDREN AND THEIR NANNIES –THE ALEXANDRIAN WOMEN

The article introduces the author's wide-ranging study on the Slovene nannies in Egypt, in particular in Cairo and Alexandria, in the first half of the 20th century. At the time it was fashionable with wealthy families in Egypt to have a European nanny; these nannies were in charge of the children of mainly Jewish, English and French families, as well as Greek and Armenian ones. Nannies were not only from Slovenia, but also from England, Germany, Greece and other countries. Further research work will therefore be aimed at a comparative analysis of the position of the Slovene nannies among the other European nannies who came to Egypt. The present article presents the first stage of the research, that is the memories the charges from Jewish families have preserved of their Slovene nannies after over half a century. The article includes all three sides: the nannies' memories of their charges, their children's memories of the "foreign" children their mothers and grandmothers nursed in Egypt, and the memories the charges have of the *Alexandrian women*. The article draws on the ethnographic research Koprivec has been carrying out in Goriška since 2005. She has collected many stories from nannies and their descendants, as well as some stories from charges of the Alexandrian women, who based on their scientific or literary activities have won world fame, and who mention their Slovene nannies in their works – among others Claudia Roden and Ellis Douek. Koprivec has also kept track of the contacts and visits between the charges and the families of their nannies in recent years and highlights their mutual efforts to keep in contact. At a certain moment in time – the 1952–1956 period – crucial changes to Egypt's political system forced both the families of the charges as well their nannies to leave the country. From 1869 to 1952, Egypt provided a living to all, to the big producers of cotton and its merchants, allowing many immigrant Jewish, Greek, Armenian, French, and English families to acquire considerable wealth, as well as to their nannies, who were from a rural environment of the Slovene ethnic territory and had access to the crumbles of Egypt's richly laden table. After 1952 the fate of either group was similar: they left Egypt and migrated to all parts of the world – Australia, Canada, Argentina, the USA, and individual countries around Europe. Therefore, their memories, letters, and to a minor

degree the material culture that has been preserved, bear witness to their former common life in Egypt, since no direct ethnographic research can be carried out on the spot. The life stories and preserved material sources are therefore all the more important to the ethnologist in his or her attempts to reconstruct life in Egypt in a multiethnic and multicultural community in the first half of the 20th century, with special emphasis on the question what the position of the Slovene nannies was in this community.

GRADIVO
ARTICLES

